

MÔI TRƯỜNG GIA ĐÌNH VÀ VIỆC GIÁO DỤC LÒNG NHÂN NGHĨA CHO HỌC SINH

• **THS. NGUYỄN XUÂN THANH**

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

1. Đặt vấn đề

Gia đình - một xã hội thu nhỏ, cái nôi vĩnh hằng của mỗi con người - được hình thành và phát triển từ lâu trong lịch sử. Chính từ trong gia đình, con người đã được sinh ra, lớn lên, trưởng thành và phát triển để rồi bước vào cuộc sống xã hội, hoà nhập với cộng đồng. Trong "Tuyên bố về tiến bộ xã hội trong phát triển" của Liên hợp quốc năm 1994 có nêu "Gia đình là đơn vị cơ bản của xã hội và là môi trường tự nhiên cho sự phát triển và hạnh phúc của mọi thành viên, nhất là trẻ em". Vì vậy, gia đình có vai trò rất quan trọng trong sự hình thành và phát triển nhân cách thế hệ trẻ nói chung cũng như trong việc giáo dục các giá trị đạo đức truyền thống nói riêng. Sự phát triển về đạo đức, trí tuệ, thể chất, thẩm mỹ và việc hình thành những nét tính cách tích cực của con người trong thời kì công nghiệp hoá, hiện đại hoá (CNH, HĐH) phụ thuộc rất nhiều vào việc giáo dục của gia đình. Con người thời kì mới phải là con người "... có phẩm chất đạo đức và bản lĩnh chính trị vững vàng, có tinh thần và ý thức trách nhiệm cao...". Lòng nhân ái, ý thức trách nhiệm phải được thể hiện ở nhà trường, trong gia đình và ngoài xã hội. Đó là những biểu hiện trong nhận thức, thái độ và hành vi của cá nhân trước các mối quan hệ giữa con người với con người đảm bảo đúng chuẩn mực đạo đức và phù hợp với truyền thống, văn hoá của dân tộc Việt Nam. Như vậy, vấn đề giáo dục lòng nhân nghĩa được đặt ra như là một yêu cầu bắt buộc đối với sự phát triển nhân cách con người nói chung, người học sinh nói riêng, trong đó có học sinh trung học phổ thông.

2. Một vài nét về thực trạng giáo dục gia đình hiện nay

Như đã trình bày ở trên, sự phát triển của con người là rất phức tạp, phụ thuộc nhiều vào các yếu tố khách quan và chủ quan, trong đó gia đình là nơi đầu tiên, đặt nền móng cho sự hình thành và phát triển nhân cách con người. Cũng từ đây, đứa trẻ được tiếp thụ những giá trị văn hoá xã hội đầu tiên - cơ sở để chuẩn bị bước vào cuộc sống xã hội.

Xã hội hiện đại đang có những thay đổi đáng kể và những thay đổi đó có ảnh hưởng đến sự phát triển tâm lí của trẻ em. Đó là những thay đổi trong quy mô gia đình, trong hệ thống các mối quan hệ xã hội nói chung, thay đổi trong hệ thống giá trị chung của xã hội cũng như trong

định hướng giá trị của thế hệ trẻ hiện nay. Thực tế cho thấy những thay đổi này đã làm hình thành và phát triển một số nét nhân cách tiêu cực ở thế hệ trẻ nói chung và học sinh THPT nói riêng, chẳng hạn: thói vô trách nhiệm (trước bản thân, trước những người khác và trước xã hội); thói thích hưởng thụ vật chất, thiếu tình nghĩa...

Các nghiên cứu xã hội học cho thấy, gia đình có xu hướng quy mô nhỏ, gia đình có hai thế hệ chung sống chiếm tỉ lệ đa số, thêm vào đó tỉ lệ gia đình có một con ngày càng nhiều. Trong khi đó mức thu nhập bình quân của các gia đình ngày càng được tăng cao. Cha mẹ có trình độ học vấn cao, nên rất quan tâm đến kết quả học tập và các hoạt động của con cái và vì thế đứa trẻ có điều kiện và nhiều cơ hội phát triển tiềm năng sẵn có của bản thân để tham gia tích cực vào các hoạt động trong cuộc sống hiện đại. Tuy nhiên, chính điều này dễ làm nảy sinh những sai lầm của một số bậc cha mẹ trong việc giáo dục con cái. Chẳng hạn, một số bậc cha mẹ tập trung mọi điều kiện cho con, sẵn sàng đáp ứng tất cả những đòi hỏi của con mà không hề bắt chúng làm bất cứ công việc gì dù nhỏ nhất. Thậm chí, có những gia đình sẵn sàng bênh vực con mình trước những sai trái trong quan hệ với hàng xóm, bạn bè và thầy cô giáo. Trong những gia đình này không có sự quan tâm, giáo dục con cái theo đúng nghĩa, thiếu hụt sự quản lí, kiểm soát xã hội đối với con. Thực tế cho thấy, chỉ một vài hành vi lệch lạc nhỏ cũng có thể dẫn đến một chuỗi các hành vi lệch lạc khác ở đứa trẻ. Hậu quả của cách giáo dục trên là làm hình thành ở đứa trẻ tính ích kỉ cá nhân, thái độ thờ ơ, thiếu quan tâm chia sẻ, thiếu trách nhiệm đối với những người xung quanh, ngay cả đối với ông bà, cha mẹ và anh chị em trong gia đình. Thói ích kỉ và vô trách nhiệm, thiếu sự cảm thông chia sẻ và giúp đỡ mọi người của đứa trẻ có thể được biểu hiện ở rất nhiều mặt như: thái độ thờ ơ trước những bất hạnh của người khác; thờ ơ với hoạt động học tập (lười học, thụ động trong học tập, biểu hiện sai trái trong thi cử...); ý thức không đầy đủ về bổn phận, trách nhiệm, nghĩa vụ đối với bản thân, đối với những người xung quanh, đối với quê hương đất nước; thái độ không đúng đối với công việc, nhiệm vụ được giao... Những phân tích trên cho thấy việc giáo dục lòng nhân nghĩa cho thế hệ trẻ nói chung và cho con cái là học sinh THPT nói riêng ngay từ trong môi trường gia đình là vô cùng cần thiết.

3. Phát huy vai trò của gia đình trong việc giáo dục lòng nhân nghĩa cho thế hệ trẻ

Gia đình có nhiều chức năng rất quan trọng, trong đó giáo dục con cái là một trong những chức năng cơ bản nhất. Trong gia đình, giáo dục con cái không phải chỉ là công việc riêng tư của các bậc làm cha mẹ, mà còn là trách nhiệm đạo đức và nghĩa vụ công dân của những người làm cha, làm mẹ. Điều 37 luật Hôn nhân và Gia đình có nêu: "Cha mẹ có nghĩa vụ và quyền giáo dục con, chăm lo và tạo điều kiện cho con học tập. Cha mẹ tạo điều kiện cho con được sống trong môi trường gia đình đầm ấm hoà thuận...". Cha mẹ với tư cách là những nhà giáo dục đầu tiên có vai trò quan trọng, khởi nguồn cho việc hình thành và phát triển ở trẻ những nét nhân cách phù hợp với yêu cầu phát triển của xã hội hiện đại. Cha mẹ nói riêng, gia đình nói chung có vai trò rất quan trọng trong việc giáo dục lòng nhân nghĩa cho con cái.

Thứ nhất: Để giáo dục con cái có lòng nhân nghĩa, có ý thức trách nhiệm, có sự cảm thông chia sẻ và sẵn sàng giúp đỡ mọi người cho con cái thì trước hết đòi hỏi những người lớn tuổi trong gia đình và nhất là những người làm cha, mẹ phải thực sự là những tấm gương về tinh thần tận tụy, đức hi sinh, lòng yêu thương và có trách nhiệm cao trong cuộc sống hàng ngày. Họ có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc hình thành và phát triển những nét nhân cách toàn diện cho con. Cha mẹ có thể giáo dục lòng nhân nghĩa cho con bằng cách nêu các tấm gương người thật việc thật trong cuộc sống hàng ngày.

Những tấm gương được nêu ra tốt nhất là lấy từ những người xung quanh trong gia đình, bạn bè, hàng xóm gần gũi, thân thiết. Cũng có thể đó là những tấm gương được nêu trong sách báo, trên truyền hình,... Những tấm gương đó là biểu hiện của những nghĩa cử cao đẹp, của lòng nhân ái, của ý thức trách nhiệm đối với gia đình và mọi người xung quanh...

Để thực hiện được những yêu cầu giáo dục trên đòi hỏi cả người cha lẫn người mẹ đều phải luôn luôn cập nhật những kiến thức văn hoá chung, có những tri thức về tâm lí lứa tuổi và phương pháp giáo dục con cái. Như vậy mới có thể tiến hành giáo dục con cái nói chung và lòng nhân nghĩa, ý thức trách nhiệm đối với mọi người nói riêng một cách có hiệu quả, phù hợp với yêu cầu của thời đại mới.

Thứ hai: Môi trường gia đình phải thực sự trở thành một tập thể đoàn kết, yêu thương, đùm bọc và gắn bó, nhất trí với nhau về mục tiêu, nội dung, và phương pháp giáo dục. Với vai trò như một tập thể thống nhất trong việc giáo dục con cái, gia đình sẽ phát huy được sức mạnh tổng hợp của tất cả các thành viên trong gia đình. Do đó, phải nhận rõ những khả năng, mặt mạnh, mặt yếu của từng thành viên trong gia đình trong việc giáo dục con cái về lòng hiếu thảo, đức hi sinh, tình cảm anh chị em, ý thức trách nhiệm, và về bổn phận của mỗi người. Từ đó có điều kiện để phát huy vai trò của từng thành viên trong gia đình như: của ông bà, cha mẹ, anh chị em trong

việc giúp con biết cảm thông chia sẻ và giúp đỡ lẫn nhau trong cuộc sống hàng ngày.

Thứ ba: Lòng nhân ái, tình yêu thương, lòng biết ơn và ý thức trách nhiệm đối với gia đình và mọi người như đã xác định ở trên phải được thể hiện ở việc biết phát huy truyền thống tốt đẹp và danh dự của gia đình. Trong vấn đề này, gia đình phải giúp con cái hiểu rõ về những truyền thống tốt đẹp của gia đình, dòng họ mình, để các em có quyền tự hào và cảm thấy phải có trách nhiệm trong việc duy trì và phát triển những truyền thống tốt đẹp đó. Trên cơ sở đó tạo cho các em niềm tin và ý chí quyết tâm thực hiện đúng nghĩa vụ, trách nhiệm và bổn phận của người con trong gia đình, cũng như một thành viên của cộng đồng xã hội.

Thứ tư: Xây dựng lối sống chuẩn mực, có văn hoá trong gia đình là một trong những biện pháp cơ bản để cha mẹ giáo dục lòng nhân ái, ý thức trách nhiệm đối với gia đình và mọi người xung quanh cho con. Bởi vì, lối sống chuẩn mực, có văn hoá, giàu tính nhân văn trong gia đình sẽ hình thành ở con cái lòng yêu thương và quý trọng con người, ý thức và thói quen tự chăm sóc bản thân, ứng xử có văn hoá với mọi người xung quanh.

Với biện pháp này, cha mẹ sẽ giúp con hiểu tác dụng của nếp sống chuẩn mực, có văn hoá trong cuộc sống hàng ngày của mỗi thành viên ở trong gia đình và ngoài xã hội, từ đó biết xây dựng kế hoạch sinh hoạt một cách khoa học và biết rèn luyện để thực hiện kế hoạch đó.

Nghị quyết Đại hội Đảng IX nhấn mạnh đến việc xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện về chính trị, tư tưởng, trí tuệ, đạo đức, thể chất, năng lực sáng tạo, có ý thức cộng đồng, có lòng nhân ái, khoan dung, tôn trọng tình nghĩa, lối sống có văn hoá, quan hệ hài hoà trong gia đình, cộng đồng và xã hội. Lối sống có văn hoá phải được thể hiện ở quan hệ với mọi người trong gia đình và ngoài xã hội, trong nhà trường và nơi công cộng,... Nghị quyết Đại hội IX của Đảng cũng đề cập đến vai trò của gia đình "Nâng cao trách nhiệm của gia đình trong việc xây dựng và bồi dưỡng các thành viên của mình có lối sống văn hoá, làm cho gia đình thật sự là tổ ấm của mỗi người và là tế bào lành mạnh của xã hội". Vì vậy, có thể nói giáo dục lòng nhân nghĩa cho con cái, tức là giáo dục lối sống có văn hoá cho con người, phù hợp với yêu cầu phát triển của thời đại mà Nghị quyết Đại hội IX của Đảng đã đề ra.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Quốc Vương (chủ biên), *Cơ sở văn hoá Việt Nam* NXB Giáo dục, Hà Nội, 2000.
2. Đảng cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ IX*, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2001.
3. *Luật Hôn nhân và gia đình*, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2006.

SUMMARY

The article deals with the family setting and benevolence education for students on which basis to highlight the status quo of home education and encourage families to strengthen their role in providing benevolence education for the young generation.